

נאמנגב

ביטאון נאמני מחוז דרום, מועצה לשימור אתרי מורשת בישראל

גליון מס' 13 י"ד סיון תשע"ו, 20 ביוני 2016

ערד

גינות אקלימיות

שכונת אבישר - אדר' צבי דקל

לציבור הנאמנים שלום

הישורת האחרונה לשנת העבודה תשע"ו לפנינו. אמנם, הדעה הרווחת כי נכנסים לתקופת הקיץ הידועה כ"עונת המלפפונים", אך דווקא במועצה לשימור אתרים ההילוך גבוה. למעשה תכנון העבודה לשנת תשע"ז נעשה בדיוק בתקופה זו.

בחודש אפריל קיימנו את יום העיון ל-70 שנה לעליית 11 הנקודות". יום העיון המוצלח נערך בקיבוץ חצרים-מהנה, מקצועי ובעל תכנים שהעשירו את כל באי יום העיון; בחודש זה, גם כונסה ועדת דרום בקיבוץ נחל עוז והתוועדנו למבני מורשת נוספים ולחברים נוספים בועדה; חוה"מ פסח התאפיין השנה בקהלי מבקרים רבים באתרי המורשת; הושלם והוגש סקר אתרי מורשת מקיף למועצה אזורית חוף אשקלון; שבוע שימור אתרים בבאר שבע התמקד השנה בסוגיית "ההתיישבות הראשונה בבאר שבע עד מאורעות תרפ"ט 1929". תערוכה של איילה גורדון בתו של בעל תחנת הקמח בעיר בשנים ההן פתחה את שבוע השימור בבית האומנים, כמו כן נערך כנס (בערב) בנושא הקהילה היהודית בבאר שבע באותן שנים וכמובן נערכו סיורים לתלמידי בתי הספר ולבוגרים בעיר העתיקה בעזרת מתנדבי הועדה הציבורית לשימור בעיר וביקרנו במספר ישובים, לתיעוד ראשוני של אתרי המורשת.

בין יתר מערכות התכנון לשנת תשע"ז, ננסה לקיים סיור לחברי ועדת דרום במחוז הקרוב לנו מחוז מרכז, להיכרות אתרים הדומים והמזכירים אתרים לשיקום הנמצאים במחוז דרום; נקבעו תאריכים למפגשי ועדת באר שבע וועדת דרום; עוד בתכנון, שני ימי עיון מרוכזים בנושא 100 שנה לקרבות מלחמת העולם ה-1 בנגב; וכמובן שגם פעילות שבוע שימור אתרים תהיה באווירת 100 שנה למלחמת העולם ה-1; הוגשה ל"תכנית תשתיות מורשת לאומית" רשימה מומלצת לקבלת תמיכה מתכנית זו; בכוונת עיריית באר שבע לשקם ולשמר מבנה מורשת מרשים בעיר העתיקה, ששימש את המשמר האזרחי לטובת "הצלמנייה - העמותה לצילום ותיעוד מורשת באר שבע"; על הכוונת, שיקום ושימור בית התרבות "בית בורוכוב" בקיבוץ משמר הנגב; שיקום בית תרבות ראשון בירוחם; סקרי מועצות אזוריות; תמיכה במבני ראשונים במושבים ובקיבוצים וכמובן המשך בשילוט אתרי המורשת במחוז.

עד כאן לקט פאה ושכחה

**בברכת קיץ מהנה
יוגב עפר מנהל המחוז**

דמויות בתערוכה, בית האומנים ב"ש
בתיה גורדון

דבר היו"ר

**"זרעי קיץ
נישאים ברוח
מעירים זיכרונות
מעוררים ערגונות"
(מאיר אריאל)**

ימי הקיץ החמים, אליהם אנו נכנסים אט אט, משרים כבדות ולאות פיזית ונפשית. ואכן זו עונתם של הנופשים והתיירים באשר הם. יחד עם זאת לצד כמישת העלים נושאת הרוח את זרעי הקיץ שילכו וינבטו בטללי השחר. זרעים אלה מעירים זיכרונות וערגה לימים עברו, כמזכירים לנו כשומרי המורשת כי אל לנו רק להתרפק על זיכרונות אלא לצאת לפעולה של ממש. ואכן במחוז ישנה עשייה מתמדת בנושא שימור המורשת והרחבת מעגל הנאמנים נושא שעולה בכל עת. לאחרונה נפגשנו עם גלעד גבאי מנהל מחוז דרום ברשות הטבע והגנים לבחון דרכים לשיתוף פעולה. אנשי ומפקחי הרשות מצויים בהיקף גדול בשטח ולעיתים רבות הם הראשונים המזהים פגיעה בערכי נוף ומורשת גם בשטחים שאינם תחת אחריותם. לזכותם ניתן לזקוף מספר הצלחות בתחום השימור ועל כן ראוי לאחד כוחות ולשלב ידיים להשגת המטרה המשותפת. מקווה שבגליון הבא נוכל לדווח על התקדמות נוספת בנושא. בהזדמנות זו אני קורא שוב לחברנו, לגייס נאמנים נוספים להעצמת כוחנו בשטח. מאחל לכם קיץ נעים, ולצד בילוי באתרי מים צוננים, נפקוד גם אתרי מורשת מעוררי ערגונות. בברכת חברים לדרך,

**תחזקנה ידכם
ד"ר אבי ששון יו"ר ועדת דרום**

המוחק - יימחק

יש עמים, שנהנים למחק.

המחק, בעיני השליטים, הוא עוד כלי נשק ואמצעי בעיצוב מחדש של התודעה. רק אתמול עדיין קראו לה **ירושלם**, והיום - אדריאנוס כבר מעניק לה שם - **אליה קפיטולינה** (אליוס) - בית הקיסר, שעמד בגבעת הקפיטול ברומא).

משטרת עיראק אל סואידן - מצודת יואב

רק אתמול האשורים קראו לעיר **אשקלונה**, והיום - היוונים שינו את השם ל**אסקלון** (הם גם המציאו מיתוס, כי מפקד צבאי בשם אסקלוס, שהלך להילחם במזרח, מצא אישה ובנה עבודה עיר שלמה, שנקראת על שמו של "רמטכ"ל" צבא יוון). גם כובשים נאורים כמונו, שכלל אינם מתעמרים בעם הנכבש, דואגים לעברת את שמות הישובים הקיימים, וכך להשכיח את השמות הקודמים (בעברית עדכנית יש לזה שם - שיום גיאוגרפי) (Naming).

סביב נגבה היו הרבה כפרים ערביים, שלמחרת כיבוש משטרת עיראק סואידן (9 בנובמבר 1948) נעזבו על ידי תושביהם: **סאוואפיר אל שרקה, סאוואפיר אל גרביה, עג'ס אס ראס, עיראק אל סואידן, עיראק אל מנשיה, כתא, כרתייה, בית עפא, ג'וסייר, פלוג'ה** ועוד. מהי משמעותם של שמות הישובים של התושבים, ששמעו בקולם של הפוליטיקאים מעזה ואיבדו לעולם ועד? הואיל ובמקצועי אינני היסטוריון, מותר לי לשאול את בני שיחי האקדמאים שאלות "טיפשיות" כמו "למה לג'וליס ניתן השם ג'וליס? ולמה עיבדיס זכתה לשמה? ומה עם עיראק סואידן?" משום מה, אינני מקבל תשובות על

שאלותיי. גם סריקת ספריהם המעמיקים של יהודה זיו- "רגע של מקום" בהוצאת "צבעונים" ו"שמות ישובינו" של זאב וילנאי בהוצאת "מסדה" 1955, איננה מעלה תוצאות. אמרתי לעצמי, אם התשובות של הידענים אינן בנמצא, מותר גם לי לשער כפי שמותר להם. על כן הלכתי, כי קרא לי הקול - קולה של הסקרנות.

לפני שנים רבות יצאתי למישוט בארץ. בחיפושי הגעתי למערה, ליד הכפר מע'ר. בעל המקום - המשורר חמזי ערידי (אל"מ מיל.), נזכרתי, כי ב- 1966 הייתי קצין בהיאחזות נח"ל קציעות, חמזי היה "המקביל" שלי בבאותיים, שהיתה אז הבסיס של סירת הדרוזים. כמו כן, זכרתי היטב את הסיורים הממונעים לאורך הגבול המערבי שביצענו (הסכם סייקס - פיקו, 16/5/1916, זוכרים?).

ליד הר חורשה היינו מחנים את הג'יפים, ובתוך זמן קצר הסיר המלא בכל טוב הארץ היה מוצא את עצמו מעל למדורה. מה היה בסיר, אתם שואלים? ירקות קצוצים דק דק, מגש ביצים, ענפי זעתר, חצי בקבוק שמן זית, רבע כוס חומץ ופיסות הבשר של הארנבות, שנקלעו במקרה לקו האש יום קודם...

ישבנו בעיגול סביב היורה הרותחת, הקצינים קיבלו את הלשיקה (קצה הלחם ע"י). ומילאוה בשקשוקה המשודרגת. לאחר הכנת הלסתות היינו נועצים את מלעותינו במעדן. כשהסיר היה מתרוקן והספלים התמלאו בקפה, סימן היה, כי הסיור אמור להמשיך לנוע לאורך הגבול המערבי. לא אכביר מלים על שיחות הנפש שלנו - "הפינג פונג" של סיפורי המורשת הדרוזית וסיפורי החלוצים מנגבה...

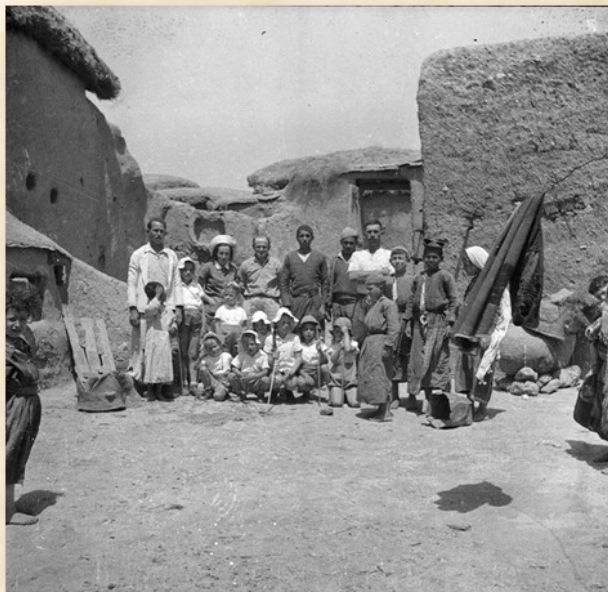
באתי אל המערה, שתיתי "ריבוא" של ספלוני קפה, שטחתי את שאלותיי בגיאוגרפיה, וכה חידש לי חמזי:

"מנהג היה אצל קיסרי רומא, כי חיילי קבע הנאמנים והמשתחררים בתום שירות נאמן של 25 שנים, ראויים היו לקבל "מענק שחרור". הקיסר העניק לחייליו מתת רב ערך - אדמות בפאתיה של האימפריה הרומית. כל אחד מן החיילים היה מתיישב בכפר ובונה את ביתו עם משפחתו. היה זה כעין נח"ל של הימים ההם. כאות של אסירות תודה, התושבים קראו לכפרם על שם הקיסר יוליוס. על כן, יש יוליוס בצפון ויוליוס בדרום. כנראה שלדרוזים - תושביו - היה קשה לבטא את השם יוליוס - שלוש הברות - ולכן קיצרו את השם ל*ג'וליס*. הודיתי לחמזי על שהשכיל אותי, והמשכתי בשיחתנו: "מה משמעות שמו של הכפר, שעל שמו היום נקראת מצודת "יואב" - **עיראק סואידן**?"

שאלני חמזי: על איברהים פחה שמעת? גם האימפרטור איברהים פחה נהג לתת ציפור לחייליו הנאמנים. כמו השליטים הרומאים, הוא חילק לחייליו קרקעות כדי להתיישב בפאתיה של האימפריה המצרית. לכפר עיראק סואידן יש משמעות: עיראק – צוק סלע, שבתוכו יש גב מים קטן. אסואד - שחור. סואידן (ברבים) - שחורים (הערך- מתוך מילון "אריאל").

צוק השחורים או סלע השחורים, זוהי כנראה המשמעות של השם עיראק סואידן.

בשובי, המשכתי לתהות ושאלתי את הידענים "למה השחורים?", ולא קיבלתי תשובה. כיתתי את רגליי לארכיון של שושה וילן בנגבה ולפתע, עיניי נתקלו בתמונה שצילם תנחום אריאלי, הצלם הותיק של נגבה. בשנת 1942 הוא התלווה לטיול של ילדי קבוצת "צבאים" מנגבה, שטיילו לכפר עיראק סואידן. בתמונה רואים, כי בין החושות עומדים ילדים לבנים בבגדים לבנים עם טובה שופט הגננת ועם סשקה לוי הממחנך, על ידם - ילדים שחורי עור. לא שוקו, לא קקאו, שחורים ממש.

ילדי קבוצת "צבאים" בביקור שכנים

כנראה, שאבות אבותיהם היו מדרום מצרים או מצפון סודן. כך הבנתי, שהשם עיראק סואידן הוא כנראה על שם צבע העור של תושביו. כאשר, בהדרכתי בנגבה, אני נשאל על המשמעויות של השמות, אני מצויד לפחות בהשערה משלי.

לגבי **עיבדיס** - עד היום נחלתי כשלון חרוץ. כאיש נגבה, אני יודע על **עיבדיס** כמעט הכל: הכפר גבל בואדי עֵבְדִס [נחל דגנים]. על פי תעודות עות'מניות חיו בכפר 193 תושבים ב-1596. ב-1931 חיו בכפר 425 תושבים ב-62 בתי בוץ וקש, שנבנו בצפיפות. בסוף תקופת המנדט נבנו בתים חדשים לאורך הדרכים הראשיות של הכפר, וב-1944-45 עלה מספר התושבים ל-540, כולם מוסלמים*.

תושבי הכפר היו בעלי 4,493 דונם. הקהילה שאבה מים לצריכה ביתית מבאר עמוקה, אך הסתמכה בעיקר על מי גשמים לצרכי השקייה. הכפר היה ידוע באיכות החיטה, השעורה, הסורגום (דורה, ערבי) ועצי פרי.

* לפי הערכתו של שלמן אבו סֵתָה, חוקר בנושאי הפליטים הפלסטינים, חיו בכפר 626 תושבים.

והנה קרה לי עוד נס; היכרתי את רענן שרמון, גמלאי "אגד" מגדרה. בעוד אני מדריך את נעה בתו ואת מור חתנו, אני זורק לאויר משפט - פתיון: "שמא יודעים אתם את משמעות המלה "עיבדיס"? אני לא יודע, וגם רבים מן הנשאלים עד היום לא ידעו להשיב לי". נראה, שפרטתי על מיתר החקר הסמוי של רענן ואתגרתי. מרגע שהוא לקח על עצמו את הפענוח השם כפרויקט, מסך הערפל החל לעלות;

פתרון אפשרי לתעלומת השם "עיבדיס".

לאחר שנים של חיפוש וחיטוט בספרים ובאנציקלופדיות האיר לי אור בקצה המנהרה: אף כי המשמעות של השם "עיבדיס" כבר לא נסתרת מעיניי, לא נמצא עדין קצה החוט, שיובילני בתוך מבוכיה של ההיסטוריה.

כאמור, התודה והברכה מגיעות לשני ידידים, שניאותו להרים את הכפפה ולהצטרף לצוות המחפשים החרוצים: רענן שרמון- גמלאי "אגד" מגדרה וחיים זיכלינסקי - גמלאי ורכז חוג משוטטי "אגד" מרחובות. חיים, שלמד בנעוריו ב"חדר", זכר כי במסגרת לימודי קודש נתקל במושג "עיבדיס". עם המורים באולפנת "בהר"ן בגדרה הוא ביצע "וידוא מושג", וראו זה פלא- המאמץ נשא פרי.

פירוש המלה "עיבדיס" - **בית מקדש לעובדי אלילים**. המושג איננו מופיע בתנ"ך, כי אם בספרות הקבלה. המילה איננה מופיעה בשפות עברית, ערבית או ארמית, אך היא כן מופיעה בספר "חסד אברהם" משל הרב אברהם אזולאי**. מי האיש?

בשנת 1570 הרב אזולאי נולד בפאס, מרוקו. בעקבות נגישות הגויים - עלה לא"י. בדרכו טבעה אנייתו, אך הוא הצליח להינצל. כאות תודה לקב"ה שהצילו - שינה את חתימתו ואימץ ציור של אניה, כחתימה. הרב והמקובל אזולאי הגיע לחברון, אך מפאת מגפת דבר - עקר לירושלים. לאחר כמה שנים, מאותה סיבה עצמה, חזר לחברון.

במותו (1643) השאיר כתריסר ספרים וחיבורים בחכמת הקבלה, וביניהם "חסד אברהם" ו"בעלי ברית אברהם".

ב"חסד אברהם", במעין (פרק) השישי- "עין גנים", נהר ד' ח' כתוב - "וטמאו ופגמו אותם הנפשות, שהשליכו עליהם מלמעלה, ואלו לא נתגיירו ולא נימולו אין ע"ד שהעכו"ם **עיבדיס** פוגמים בקדושה מפני שנשמתם מהחוצה..."

השאלות, שעדין מתדפקות על דלתי:

- (1) באיזו שפה נטבע המושג "עיבדיס"?
- (2) האם הכפר אכן נוסד במאה 15, ומי היו תושביו?
- (3) האם האימפרטור המצרי איברהים פחה (1789-1848) הוסיף עוד קרקעות ל"שטח השיפוט של הכפר" וחילקן לחייליו המשתחררים?

לסיכום, הדרך לחיפוש המשמעות היא אולי ארוכה ורבה, אך היא גם מלאת הדר...

סוף הסיפור -

לאחר מבצע "אנ-פר", את תושבי עֵבְדִּיס לא היה צריך לגרש מביתם. ב-10/11/1948, יום לאחר נפילת משטרת עיראק סואידן בידי חטי' 8 של המח"ט יצחק שדה, נראו בשדות נגבה שיירות של אלפי ערבים, שצעדו מכפריהם לכיוון הרצועה.

**** רבי אברהם אזולאי (1570-1643) הוא אבי סבו של הרב חיד"א. (הרב חיד"א הוא הרב חיים יוסף דוד אזולאי. נולד לרב רפאל זרחיה אזולאי- נינו של הרב אברהם אזולאי).**

על חזהו של כל בעל הבית התנדנד מפתח הלב - מפתח ביתו שניטש. יש אומרים, שהפוליטיקאים של שתי מפלגות ("נאג'דה" ו"פותווה") הגיעו לכפר ושכנעו את התושבים לעזוב את אדמותיהם "לשבועיים שלושה" באומרים:

"הצבא המצרי הכביר ודאי יכבוש את נגבה, ואתם תוכלו לחזור אל בתיכם..."

כך ציטטו הפוליטיקאים את הודעת המפקדה העליונה לערביי פלסטין: "...אל ייפול לבכם עקב כישלון זמני ואל תיעצבו, כי עליונים תהיו, אם הנכם מאמינים. ביטחו בניצחון ואל תחרדו מאויביכם...ברצון אללה יאבדו אנשיהם, ונשקם וממונם ייהפכו לשללכם - ועוד איזה שלל! *
התושבים המבוהלים מקולות המלחמה ומנוקיה לא התנגדו לעזוב הכל, להעמיס על הראש את השטיחים ואת כלי הבית ולצאת לדרך הארוכה לרצועת עזה...

למרות העזרה שקיבלתי מרענן ומחיים, אני ממשיך לתהות על משמעות השם "עיבדיס".
אולי אתם, הקוראים הנאמנים, תוכלו לעזור לי? אודה לכם מאד מאד.

נ.ב.

תוך כדי חיפושיי אחר משמעויות, אינני רוצה להימנות עם המוחקים, המשכיחים והמעלימים את סיפורי שכנינו ואת מורשתם.

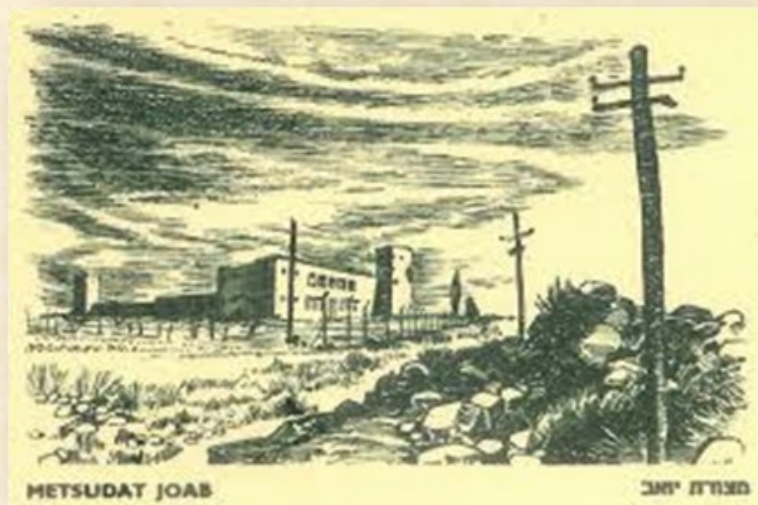
אני מכבדם, וזוכר להם את חסד שנות ה-40, שבהם הם קיבלו מן הרופא שלנו ד"ר יעקב רותם טיפול מסור ואנושי, ניהלו עם חברי נגבה יחסי מסחר ערים ואף מכרו לנו כמויות גדולות של נשק קל, שנגב על ידם מן הבריטים.

ואם יורשה לי להתלות באילנות גבוהים, אז אפילו הרביזיוניסט זאב ז'בוטינסקי האמין בדו קיום עם השכנים והטיף "לא לפגוע, לא לנשל ולא להעליב את בני פלשתיין".

כדמוקרט נאור קבע ז'בוטינסקי, כי "בכל קבינט, שבו ישמש יהודי בכהונת ראש ממשלה, הרי משרת סגן ראש הממשלה תוצע לערבי, וכן להיפך. משאבי המדינה יוצעו למכירה על בסיס שוויוני וללא כל אפליה בין יהודים וערבים. במאמרו: "מה רוצים הרוויזיוניסטים", טוען ז'בוטינסקי כי "מצבם האיתן (של הערבים מ.מ.) במובן הפוליטי הכלכלי והתרבותי הוא תנאי למצבה הבריאה והאיתן של הארץ כולה". הלשון הערבית צריכה, לדעתו, להיות שווה בזכויותיה ובתוקפה החוקי ללשון העברית...

מעניין, מה הוא היה אומר על "הגישה המוחקת" של אלו, שמתיימרים היום לדבר בשמו...אני, כאיש שמאל, בהחלט מזדהה עם גישתו ההומנית של זאב ז'בוטינסקי, גם אם אני במיעוט.

מאיר מינדל,
המוזיאון הפתוח-נגבה

עיראק סואידן - מצודת יואב

... ותודה לפקיד!

(מסתבר שלביורוקרטיה יש גם צדדים חיוביים)

יש להניח כי בשארית ימיו הצטער הנרי פורד, "אבי המכונית העממית", על כי המלחמה העולמית הראשונה פרצה – לטעמו – עשר שנים מוקדם מדי: בעשור השני של המאה ה-20, עדיין לא פותחו טכנולוגיות לייצור המוני של רכב כבד בעל מנועי בעירה פנימית. שינוע הכוחות והתמיכה הלוגיסטית התבססו על מסילות הברזל (שמזה כשלושה דורות שימשו באמונה) וכוח המחץ ההתקפי היה חיל הפרשים. כל אתרי-הקרבות בשנים 1914-1918 (המלחמה העולמית הראשונה) רושתי במערכות רכבות ברמות שונות (כולל בארץ-ישראל – רשת יותר צפופה מאשר בימינו!). אכן, פורד ועמיתיו החמיצו נתח נאה מהכנסותיהם הצפויות, ובמקומם זכו יצרני הקטרים והנייד (-קרונות וכדומה) מארצות אירופה...

לאחר פתיחת תעלת סואץ (1869) ותפיסת מצרים על-ידי בריטניה (1882), האימפריה העות'מאנית קראה היטב (בעזרת יועציה הגרמנים) את המפה הגיאופוליטית ואת האיומים מדרום וכבר בסוף קיץ 1915 חוברה באר שבע, הבסיס הצבאי התורכי העיקרי בארץ, עם הרכבת החיג'אזית – דרך צומת שורק, לוד, תול כרם, ג'נין (וביניהם מנהרה שאורכה כ-200 מטרים!) ומג'נין לעפולה ול"רכבת העמק" (שבשנת 2005 צוינה שנת ה-100 להקמתה). הקו נסלל לאורך מזרחה של השפלה, הרחק מחוף הים שנשלט על-ידי תותחיו של הצי הבריטי; בחודש מאי 1916 הגיעה המסילה לניצנה ולבארותיים ובקיץ נשלמה הקמת הסוללה עד קסיימה.

במקביל להתקדמות המסילות העות'מאניות בלב הנגב לדרום-מערב, עלו קווי הרכבת הבריטיים לצפון-מזרח, יחד עם צבאם ממצרים, לאורך החוף; בסוף 1916 היו שני ראשי הפסים, התורכי והבריטי, מרוחקים כ-100 ק"מ בלבד זה מזה! בין אפריל לנובמבר 1917 הפך חבל הבשור לשדה-קרב ואת מרחביו צלחו מערכות מגוונות של מסילות-ברזל: בצד התורכי עברה המסילה הראשית (ברוחב 105 ס"מ) שכללה שלוחות אחדות וקווי-שדה טקטיים (בין תל שרע לעימארה); בצד הבריטי

הוקמה מסילה תיקנית (143.5 ס"מ) מרפיח מזרחה (שלאחר הנצחון נקשרה לרשת התורכית ליד שדה תימן, תוך הוספת פס שלישי לצורך שימוש בו-זמני בנייד שנלקח שלל...) וכן שני קווי-שדה, מערבית לרעים (75 ס"מ) ודרומית לאורים (60 ס"מ). אכן, סימפוניה של צפירות קטרים נשמעה אז באיזורנו!

סוללת מסילה תורכית ובהמשכה חפיר

שרידיהן של רוב הסוללות והחפירים עדיין ניכרים היטב ברחבי החבל, על אף כל העיבודים, עבודות העפר ושאר העינויים שעברו עליהם במאה השנה האחרונות. לאחרונה אף שוחזר (על-ידי רשות הטבע והגנים) חלק מן הגשר על נחל בשור של קו הרכבת רפיח-באר שבע.

לכל הדעות – השריד המרשים ביותר בקו זה הוא גשר ברזל שאורכו כ-130 מ', על נחל אופקים (נ"צ 0768-1167), שנותר בשלמותו; ביום 22.2.1953 (!) שלח מנהל אגף הכספים במשרד התחבורה מכתב לסמנכ"ל הרכבת: נודע לו על הגשר הגלמוד ויש לפעול לפירוקו ולמכירת חלקיו. למרבה המזל, הסמנכ"ל ציין על המכתב בכתב-ידו "זה לא שלנו בכלל!" – וכך ניצל הגשר המרשים ממלצות קבלני המתכת (עד כה). אני מכנה אותו "הגשר המרחף" וצריך לראות כדי להבין...

זהו גשר מודולרי שלם הבנוי מצלעות שוות המחוברות ביניהן וזו לזו במסמרות ("ניטים") בלבד; כולו נשען, בתיווך גלילי ברזל בלבד, על גבי סידרת עמודי-בטון מצופים בלוחות ברזל-יציקה.

דן גזית - קיבוץ גבולות

ושלמי-תודה לארכיאולוג אמנון גת מרעים,
הבקי ברזי המלחמה העולמית הראשונה באזורנו

גשר נחל אופקים, ברזל מסמרות ומסילה צרה

גן אלנבי

(גן ג'מאל פחה מיל.)

זהו אחד הגנים הציבוריים הראשונים בארץ, שניטע כמעט עם ייסוד העיר. כבר בקיץ 1902 צוין, ש"ליד בית הממשלה ניטע גן ובו מיני עצים". יש לשער, שמטרת הממשל היתה לא רק הדאגה לרווחתם של תושבי העיר המעטים. הוא ביקש להפגין את נחישותו להדביר את השממה ולהביא תרבות וקידמה לאזור, לקשור את הבדווים לקרקע ולהפכם לעובדי אדמה.

הגן ניטע סמוך לסראיה, בינה לבין הדרך לעזה, ושימש להתכנסויות ציבוריות ולטכסים רשמיים. לא היה בכך כדי להועיל לצמחים הרכים, שנאבקו קשות להישרד בקרקע הצחיחה.

בשנת 1906 תוכנן להקים "בית קהווה - בית קפה כמנהג אירופה באמצעו", כעדותו של מבקר יהודי מאותה שנה. סביב הגן נבנתה קריה שלמה של מבני ממשלה, נוסף על הסראיה והגן היה למרכזה. הגן לא היה מוקף גדר, קשה היה לטפחו ולשמור עליו משיני העזים והגמלים ומהרגלי התושבים לקושש עצים לבעירה בכל מקום ציבורי. בתמונה מאביב 1907 נראים בגן כמה עצים עלובים ונמוכים. בצילום משנת 1911, מעט העצים ששרדו עדיין מוזנחים מאד.

בשנת 1915 יזם המפקד העליון ג'מאל פחה (פאשה), תכנית רחבה ליעור השממה ורתם למטרה זו את אליהו קראוזה, מנהל

בית הספר החקלאי
"מקווה ישראל"
שהכין עבורו תזכיר
בדבר האפשרות
לפיתוח חקלאות
בנגב. בהשראת
הגנים המטופחים
שראה ג'מאל פאשה
בסוריו במושבות
היהודיות במיוחד
בראשון לציון, החליט
להעסיק פועלים
יהודיים בהפרחת
השממה. הוא ייסד
הקמת משתלה/חוה

1907 שרידי הגן שהתנוון בתמונה שצולמה כחמש שנים לאחר הקמתו

מלכותית על גדות וואדי באר-

שבע ועל עובדיה שהיו ברובם יהודים בוגרי "מקווה ישראל" וחקלאים וותיקים מהמושבות, הוטל לנטוע עצים ברחובות באר-שבע ולטפח גנים.

אחת המשימות הראשונות של העובדים היתה פיתוח הגן המרכזי שבקרית הממשלה. הגן עוצב בצורה סימטרית כשבהיקפו שביל עגול. ארבעה שבילים מרכזיים מכל אחת מהכניסות חלקו את הגן לארבעה רבעים והתלכדו ברחבה מרכזית מעוגלת. השטחים שבין השבילים הראשיים חולקו לערוגות באמצעות שבילי משנה מעוגלים. במרכז הרחבה הוקם עמוד שיש שגובהו מעל 5 מ' עליו חקוק סמל הממלכה התורכית וכתובת הנצחה לניצחונות התורכיים על האנגלים בקרבות עזה מרץ-אפריל 1917. העמוד נקבע על גבי מסד אבן ריבועי מסיבי.

גן ג'אמל פחה

שנת 1915, בתמונה זו ניתן לראות בברור את שבילי הגן הראשיים ושבילי המשנה, המגדירים ביניהם את הערוגות שהוגבהו. לגן ארבע כניסות במפלס הרחוב והוא מגודר באופן מינימלי. בשתיים מפינות הגן נראים מבני פביליון שנבנו מקורות עץ שעל קירותיהם נכרך מטפס. (פביליון הינו מבנה פתוח, הבנוי כדי לנצל את היתרון של הנוף ואת נוחות השוהים בו, כמו כן המבנה נחשב כ-גזיבו). העמוד המרכזי מוצב בשלב זה על גבי מסד רבועי מעוצב. צולם ממירט המסגד.

General view of Beersheba.

חזית הגן מהפינה המקבילה למסגד, מימינו ביתו של המושל (מוזיאון לאמנות כיום) ובתווך נראים מבני מחסני תחנת הרכבת. נראים עובדים המטפלים בגן ביניהם אדם המשקה את הצמחים ממיכל. ניתן להבחין בעץ דקל צעיר נטוע בסמוך לשביל המעוגל המקיף את הגן. מבנה הפביליון שבמרכז התמונה מכוסה כולו בצמח מטפס שלא ניתן לזיהוי. בתוך החלקה העיקרית ניתן להבחין בחלוקה משנית לערוגה עם מיני צמחים שונים המוגדרת באמצעות אלמנט תיחום שלא ניתן לעמוד על טיבו. הכניסה לגן בשלב זה מול ביתו של המושל.

צילום מ 1915
מחנה הספר באר-שבע ואחריה
עיריית באר-שבע ואוראל

צילום מ 1915
מחנה הספר באר-שבע ואחריה
בהוצאת עיריית באר-שבע ואוראל

חיילים עותמנים חובשי תרבוש בפוזת צילום ב 1915. התמונה מצולמת מהשביל הפונה לדרום מזרח (מקביל לרחוב 20 המטרים הרחוב הראשי). בתמונה ניתן לראות צמחיה גבוהה יחסית במרכז הערוגות וצמחיה נמוכה בסמוך לשבילים. ניתן להבחין בברור באלמנט תיחום בין השביל לערוגות שטיבו איננו ברור. הגן מגודר באמצעות חוטי תיל המתוחים כנראה בין עמודים. סביב העמוד המרכזי נראות בריכות המים ובניהן כדי אבן. על גבי העמוד בולט סמל הממלכה התורכית. העמוד קבוע על מסד אבן ריבועי מסיבי.

גן אלנבי

פסל ראשו של אלנבי

משנפלה באר שבע בידי הבריטים, הוחלט להקים על עמוד השיש אנדרטה לכבודו של אלנבי. הפסל היהודי אברהם מלניקוב - יוצרו של פסל "האריה השואג" על קברו של טרומפלדור - נבחר לעצב פרוטומה (ראש וכתפיים של אלנבי) מאבן לבנה. הפסל היה גדול מאוד וכבד, פי שניים וחצי מגודל אדם וקשה היה להעלותו אל ראש העמוד התורכי לגובה 5 מ' ויותר. הפסל כוון מערבה, הכיוון הכללי שממנו התקדם הצבא האנגלי לכיבוש באר שבע. במרץ 1923 הוסר הלוט בטכס מרשים בידי הנציב העליון סר הרברט סמואל.

בשלב זה, נראים עדיין שרידי מתווה הגן התורכי המגודר באמצעות אלמנט התיחום, שהונח בשולי הערוגות המוגבהות עם חידוש הגן ביזמת ג'מאל פחה בשנת 1915. הגן נראה חשוף לגמרי מצמחיה למעט מספר עצים מפותחים.

במאורעות 1938 נגרם נזק לגן. כנופיה לאומנית ערבית, שחיבלה במבני הממשלה בעיר, כילתה את זעמה גם בפסל, הפילה אותו מן העמוד והשחיתה אותו כליל. לאחר שהושב הסדר על כנו, עלתה השאלה בדבר פסלו של אלנבי. היו שמועות, כי גדוד אוסטרלי שחנה בנגב בראשית שנות ה-40

"סחב" אותו למזכרת. לאחר חיפוש אותרו שרידי הפסל, אך מאחר שהנזק היה בלתי הפוך, ניתנה ההוראה לנתץ אותו. ממשלת המנדט החליטה לפרק את שרידי האנדרטה הראשונה ולהקים במקומה אנדרטה חדשה - גלעד מוצק מאבן ירושלמית קשה עם ליבת בטון. כדי לא להתגרות במוסלמים האדוקים, הוחלט

לא להקים מחדש את הדיוקן

של אלנבי, אלא להסתפק

בכתובת "אלנבי, 1918 -

1917", לזכר תקופת שהותו

בארץ (וכדי להשקיט את

הרוחות נחקקה הכתובת

באנגלית ובערבית בלבד, אף

שגם העברית הייתה שפה

רשמית בארץ). הגלעד נבנה ב-

1947 על גבי בימה מוגבהת

עשויה אבן. הבריטים הקפידו

במיוחד על איכותה של מצבת

הזיכרון ועמדו על הדיוק

בעבודה, על טיב האבן

והסיתות. הגן תוכנן שוב

במתכונת גיאומטרית, עם

ארבעה שבילים המובילים מכל צד אל הבימה והגלעד במרכז. סביב הגן נבנתה גדר אבן עם שני שערים,

לרח' העצמאות ולרח' הרצל וניטעו עצים חדשים.

רחוב העצמאות וניצב לשמאלו רחוב הרצל

בתמונה, הגן בצילום אוויר משנת 1949. צמוד לפינתו העליונה הימנית מבצר הטגארט, בפינתו התחתונה מבנה בית המושל (לימים הבניין הראשון של עיריית באר שבע ומוזיאון אמנות), מציץ מימין לתמונה המסגד.

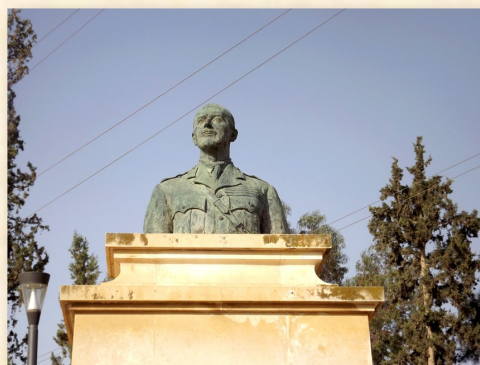

הגן 1950 צילום ממנירט המסגד מול רחוב העצמאות

לאחר הקמת המדינה, שינתה עיריית באר-שבע את מבנה הגן. בשלב זה, בוטלה החלוקה לרבעים שנקבעה בתכנון העותומני ונשמרה בהמשך בתכנון הבריטי. הגן תוכנן באופן סימטרי לציר המחבר בין מרכז הכניסה לבית המושל ומרכז האנדרטה. לגן בשלב זה כניסה אחת בלבד מרחוב העצמאות הממוקמת על ציר סימטריה ואוריאנטציה ברורה לכוון בית המושל (המוזיאון כיום). רחבת הגלעד והקירות סביבה נותרו ללא שינוי.

הגן חולק לשני מפלסים שבניהם קיר שנבנה במקביל לרחוב העצמאות. במפלס התחתון בין הכניסה לגן ובמת הגלעד השתרעה רחבה פתוחה שסביבה נבנה קיר שהפריד בינה לבין שטחי הגינון שהקיפו אותה. מאחורי במת הגלעד נשתלה מדשאה שחלקה האחורי מעוגל וסביבה שביל מתוחם באבן מהוקצעת ששרידים ממנה נשתמרו במשך השנים. בפינה הדרום מזרחית של הגן הוקם מבנה אליו הוביל שביל מעוגל. נטיעות חדשות שבוצעו כללו עצים, שיחים רב שנתיים וצמחים עונתיים, ביניהם נראים חלק מהעצים שנשתלו בשלבים קודמים.

לקראת 70 שנה להסרת פסל אלנבי, פנה ראש עיריית באר שבע יעקב טרנר לשגריר בריטניה בישראל סיימון מקדונלד והציע לו להקים במשותף את אנדרטת ראש אלנבי, במיוחד לנסות ולאתר את הפסל שישחזר את ראש הפסל החסר. למשימה גויס נשיא ארגון הפסלים בבריטניה אטיין מילר, אשר יצר את פסל. לקראת הגעת הפסל, שופץ חלקית הגן וסביבתו. ביולי 2006, במעמד חגיגי של עיריית באר שבע, נחנך הפסל בנוכחות השגריר, הפסל ונכדו של אלנבי הלורד מייקל אלנבי.

פסל ראש אלנבי המשוחזר 2006

משלחת של ידידי קק"ל מאוסטרליה, ששמעה מראשי קק"ל על הזנתו המתמשכת של הגן ההיסטורי, החליטה לתרום, כך החל הליך שיקום הגן.

התוכנית לשדרוג, היא במסגרת ההשקעה העירונית בציר המוזיאונים שממוקם בעיר העתיקה, בתקווה להפריח את האזור. ציר המוזיאונים אמור להתחיל מאתר באר אברהם שבדרום העיר העתיקה ועד למתחם 'פארק המדע' שמוקם בקצה רחוב העצמאות, דרך מוזיאון הנגב והמוזיאון במסגד הסמוך. שיקום הגן, יעשה בהתאם לשלד הגן מהתקופה העות'מאנית. עם זאת, ישומו הגלעד לזכר אלנבי והחומה המקיפה את הגן שהוקמו בתקופת המנדט ומבנה הקיוסק. בשלב זה עד פינוי פיקוד דרום והמשטרה, יהיו לגן שתי כניסות מרחובות העצמאות והרצל. תכנון הצמחיה יעשה ברוח התכנון המקורי תוך שימוש בצמחיה עמידת יובש. מבנים שישולבו בתכנית

גן אלנבי המשוקם ממעוף הרחפן

הגן : מבנה חדש של שירותים ציבוריים, מבנה קיוסק קיים וחדר חשמל. לא בכדי יומיים לאחר שחרור העיר, נוסחה הצהרת בלפור. גם ידידי קק"ל באוסטרליה ובניו זילנד זיהו את הפוטנציאל הזה. באר שבע היא אתר שימור היסטורי של האוסטרלים והניו-זילנדים, לא פחות מגליפולי.

משלחת של ידידי קק"ל מאוסטרליה, הגיעה ארצה כדי להביע סולידריות עם תושבי הדרום (צוק איתן) וחנכה ב-18 במאי 2015 את גן אלנבי המחודש בטקס חגיגי, שבו לקחו חלק ראש עיריית באר שבע רוביק דנילוביץ, נציגי מרחב דרום של קק"ל, שגריר אוסטרליה בישראל-דייב שארמה וחברי משלחת ידידי קק"ל מאוסטרליה.

עפר יוגב

מקורות: תיק תיעוד אדר' אמירה ברמן,
באר שבע ואתריה - הוצאת אריאל

101 שנים אחר הצילום הראשון

מאמצים אתר באשקלון

בשונה מישובים רבים אחרים בישראל, אשקלון היא עיר בת אלפי שנים שאתרים ארכיאולוגיים והיסטוריים חשופים בה ובכך גם ייחודה. העיר ואתריה מהווים סביבת לימוד מגוונת לצורך המחשה של נושאי לימוד שונים. תחנות הלימוד בעיר כוללות אתרי נוף (חוף ים, רכס כורכר, דיונות עצים ועוד); אתרים ארכיאולוגיים, כגון: תל אשקלון, כנסיות, פסיפסים, קברים ועוד אתרים היסטוריים בשכונות השונות. ראשיתו של תהליך מיזם אמץ אתר בעיר, הייתה עם קבוצת בני נוער מתנדבים משבט הצופים, קבוצת נערים ונערות מקרב חברי מועצת הנוער וקבוצה של בנים לעובדי עיריית אשקלון. משנוכחנו לדעת, כי רצוי לתרום למיזם מוסדות מאורגנים, כגון בתי ספר, עברנו לפעול דרך מערכת החינוך הממוסדת. בשנת הלימודים תשע"א נפתח בית ספר מקיף ה' - "דרכא" בהנהלת דליה רחמים, אשר קבע בין יתר יעדיו את שימור אתרי המורשת ומעורבות חברתית. צוות היגוי שכלל נציגים של המועצה לשימור אתרים, רשות העתיקות, עמ"ן (עיר מתנדבת נוער-תכנית של משרד החינוך) ומחנכים כמו עופר עידן, גיבש עם הנהלת בית הספר את עיקרי המיזם. בשנה"ל תשע"א ותשע"ב התבררה הצלחת המיזם ובשנת הלימודים תשע"ג הצטרפו בתי הספר אורט אדיבי, מקיף ד' ואורט רונסון. בתשע"ד הצטרף מקיף א' ובתשע"ה הצטרף לראשונה בית ספר יסודי - בית ספר רותם.

ד"ר אבי ששון וגד סובול-נאמני אשקלון

מפגשים עם צאצאי משפחת גורדון הטוחנים היהודיים מבאר שבע

עד מאורעות תרפ"ט 1902-1929

שבוע שימור אתרים 2016 בבאר שבע, התקיים ונושאו היה "הטוחנים היהודיים בבאר שבע עד לשנת תרפ"ט". בשנה האחרונה קרו מספר אירועים ותגליות שהביאו אותי להציע את הנושא לוועדת שבוע השימור 2016 דבר שהתקבל בהתלהבות, מיכל קרצמר-מונטל ואני חיברנו את החיבורים לתערוכה המוצגת כאן ולכנס שהתקיים.

הסיפור התחיל להתגלגל בשנת 2011, עם פתיחת "התערוכה לתולדות באר שבע" שאצרתי ובה התגלו צילומים חדשים באמצעות צאצאי הישוב היהודי של באר שבע. פיסת מידע גררה עוד אחת ועובדות חדשות סתרו פרי דמיון שנכתב בספרים ובמחקרים אקדמיים.

בשנת 2012, בעד כולנו עסוקים בארגון אירוע ההצדעה לילידי בית החולים "הדסה" - "כאן נולדה עיר", נוחת לו בשקט, בתיבת הדואר שלי- מייל מאישה שאיני מכיר:

"גואל שלום,

אני באמת רואה בך "גואל" בתחום שימור המורשת, מי ייתן ויהיו בפיך "בשורות" לפני האירוע. שמי טובה מי-טל ילידת בית החולים "הדסה" בבאר שבע, אני מוזמנת לאירוע בתאריך 22.5.2012. אני פונה אליך בגלל סיפור מאוד מעניין של אישה בת 84 המתגוררת כיום בבית זית הסמוכה לירושלים, שמה תקווה והיא נכדתו של יעקב גורדון ממקימי תחנת הקמח באר שבע. הם גרו בבאר שבע והנהיגו את הקהילה היהודית הראשונה בבאר שבע, טרם התערבות המפעל הציוני.

עם תחילת בנייתה של העיר בשנת 1900 הקימו זוג יהודים יעקב גורדון איש 'חובבי ציון' ומאיר שניידרוביץ' טחנת קמח לאורך הציר המרכזי של העיר המתחדשת. זאת בעקבות קריאתה של הממשלה העות'מאנית שהציעה זיכיון להקמת טחנת קמח בבאר שבע. נראה שבבאר שבע השתלבה רוח העשייה

של חובבי ציון שהחשיבה פחות את השיקול המדיני, עם המגמה העות'מאנית לפתח אזורי ספר... לאחר הכיבוש הבריטי של באר שבע ושל פלשתינה כולה, הגיע המרכז היהודי לשיאו, עשה לו שם ומשך אליו צעירים וצעירות רווקים. אולם באמצע שנות העשרים נפגמה חזונית החיים של הקהילה היהודית העירונית ורבים מחבריה עזבו את העיר. ערב מאורעות תרפ"ט, עם התגברות ההסתה הלאומנית, עזבה הקהילה היהודית את באר שבע. המרכז היהודי שפעל מטחנת הקמח לא שוקם והטחנה נמכרה לערבי תושב העיר חאג' עיסא בסיסו.

הזמנה לאירוע ההצדעה לילידי בית החולים הדסה נשלחה גם לתקווה, בתו של שמשון גורדון הטוחן היהודי האחרון בעיר. המכתב שלה העציב אותי מאוד ולכן החלטתי לפנות אליך בתקווה שתעזור בבירוקרטיה המצערת וגם ראה תגובתה לגבי התמונות במוזיאון".

בברכה טובה מי-טל

כרזת האירוע על גדר בית החולים הדסה

המכתב של תקווה:

”שלום

עכשיו, כשראיתי את ההזמנה זה ממש מגרה אותי לבוא כי: לפני שלושה שבועות הייתי שם במוזיאון הזה (המוזיאון הארכיאולוגי לשעבר בו הוצגה התערוכה "תולדות באר שבע 1900-2012" שאצירתי, ג.ד.) וראיתי את כל בני משפחתי בתמונות, זיהיתי את כולם כי כל התמונות באו מאתנו, כולל רחוב המוכתר שנמצא לא הרחק, וגם השלט על שארית הבניין של הטחנה. אבל כשבקשתי בכתב וגם בעל פה שיכירו במשפחתנו כיקירי העיר ביקשו שנביא שני ממליצים, כשהסברתי שכל מי שיכול היה להמליץ כבר מת אבל יש אותו בכתב ובתמונות - לא עזר לי כי אין לנו שני ממליצים חיים. איזה ראש סתום!!!! זה בכלל לא חשוב לי או לעמירב אחי אבל יש לנו צאצאים מפוזרים בארץ השייכים לדודים ודודות שלי ואולי הם כבר לא יודעים את תולדות המשפחה. לכן זה היה לי חשוב, אבל כבר הרמתי ידיים. במיוחד אחרי שדברתי עם הרל"שית של ראש העיר, כי חשבתי שפקידה בדרגה כזאת יש לה ודאי ראש יותר פתוח, אבל טעיתי מאוד, להתראות”.

בברכה תקווה ניב

לקנות פיתות עיראקיות בתחנת הקמח של גורדון ושניידרוביץ'

יום קיץ חם, חום יולי אוגוסט בבאר שבע 2012, אני נוסע ברחוב קק"ל (רחוב 20 המטרים) ורואה כי במבנה לשימור של טחנת הקמח של גורדון ושניידרוביץ' נפער לו חלון הפונה לרחוב. תהיתי, האם הטוחנים מימי השלטון העות'מאני, החליטו לקום לתחייה ולהפעיל מחדש את טחנת הקמח? חיפשתי מקום חניה ועצרתי את רכבי. ניגשתי לברר מי מפעיל את המקום. התקרבתי והבחנתי בשלט "מאפיית שניידרוביץ'", בתוך המבנה עמלו וטרחו שניים מבני דודינו בין כדורי בצק וטאבון לאפיית פיתות עיראקיות. הסקרנות התגברה, ביקשתי לקנות פיתה כדי לפתוח בשיחה, ושאלתי את מוכר הפיתות: "האם קוראים לך שניידרוביץ'?", למה המקום נקרא מאפיית שניידרוביץ'?" "הלוא שניידרוביץ' אינו שם המתאים לבני הגר. הוא הסתכל ועל פניו עלתה ארשת מלמדת-מזלזלת, "אתה לא יודע מי זה שניידרוביץ'?" "הוא שאל בפליאה, אמרתי כי אני יודע ושאלתי "מה קרה לגורדון?" ואז התחיל לספר לי, כמעין המתגבר, שהמקום שימש כטחנת קמח, שסבו של הבחור שלש את הקמח, נדד בנגב והיה מביא את גרגרי החיטה לכאן, כדי שיהיה קמח לפיתות במאהל, הוא המשיך וסיפר כי עם הקמת באר שבע ע"י העות'מאנים הגיעו לכאן משפחות הטוחנים גורדון ושניידרוביץ' פתחו את טחנת הקמח ואף הביאו איתם מנוע דיזל שיפעיל את התחנה. יוצא מכל סיפור, סיפורה של טחנת הקמח של הישוב היהודי בב"ש, הממשיך להתגלגל גם היום ומסופר ע"י בעל המאפייה, בן דודנו הדרוזי המנהל מאפייה לפיתות במקום שבו הייתה טחנת קמח יהודית.

במהלך שנת 2015 התחלנו לבנות את התערוכה החדשה לתולדות באר שבע במתחם הקטר 70414 ובאותה שנה הדרכתי את ההליכה "מבית המוכתר ועד לרחוב המוכתר" במסגרת "הליכות גיין", בין

ההולכים איתי הייתה שכנתן של שים ניב (שמשון ניב-גורדון הנכד ג.ד.) נינו של יעקב גורדון הגר במושב חצבה שבערבה. ליד המקום המיוחס לטחנת הקמח ברחוב קק"ל הקראתי את מכתבה של תקוה ניב-גורדון, הילדה האחרונה שנולדה בבאר שבע לפני נטישתה, בתו של שמשון גורדון הטוחן היהודי האחרון שעזב את באר שבע בשנת 1929, המתרעמת על כך שלא העניקו למשפחת גורדון את העיטור יקיר באר שבע ושהיא אינה מקבלת את העובדה שהעיטור מוענק רק לאנשים שהם בין החיים.

מאפיית הפיתות העיראקיות

מיד אחרי קיום ההליכה "מבית המוכתר עד לרחוב המוכתר" ב- 3.5.2015, אני מקבל מכתב מתקווה ניב-גורדון מבית זית:

"שלום לך גואל דרורי, באופן מוזר ופתלתל הגיעו אלי הדברים המצורפים. אינני יודעת כלל מי הגב' טובה ולא זכור לי ששוחחתי עמה אי פעם. אבל עובדה זו אינה כה חשובה. יש כמובן בלבול בשמות בני המשפחה בכתבות וגם באינפורמציה הכללית. אבל גם עובדות אלו חשובות רק לנוגעים בדבר או למתעניינים באמת. אם אכן מעוניין אתה לדעת אודות שנת 1900 בה רכש סבי את חלקת האדמה ברח' קק"ל פינת טרומפלדור, את קורות המשפחה והטחנה, אשמח להאיר את עיניך באמצעות דברים שנאספו ונכתבו ע"י אילה גורדון שהיא אלמנתו של אחי עמירב אשר נפטר לפני חודשים מספר, בברכה".

תקווה ניב

לאחר מספר ימים הטלפון שלי מצלצל ומעברו השני של הקו אני שומע קול אישה צעירה ונמרצת השואלת "האם אני משוחחת עם גואל דרורי?" ענית, "אכן כן" השיחה קלחה והיא הזדהתה בשם תקווה ניב גורדון בתו של שמשון גורדון מטחנת הקמח בבאר שבע, עשיתי בראשי חשבון מהיר והמסקנה הייתה כי אני מדבר עם אישה "צעירה" שהגיעה מזמן לגבורות. הערתי לה והחמאתי על קולה המטעה הצעיר. לאחר שיחה ארוכה בה הסקרנות הולכת וגוברת, נדברנו כי מיכל קרצמר-מונטל (מנהלת הארכיון שלי) ואני, נגיע לירושלים להיפגש עם תקווה ניב-גורדון ועם איילה גורדון אשתו של עמירב גורדון אחיה של תקווה.

מיכל ואני אספנו ציוד הקלטה, ציוד צילום וידאו וציוד לצילום תמונות ונסענו לירושלים.

תקווה ואיילה שחצו מזמן את גיל 80, סיפקו חומרים בשפע, צילומים, שרטוטים, מפות, ציורים וכמובן סיפורים רבים הקשורים לשוב העברי שגר כאן בבאר שבע בין השנים 1902 ועד לפרעות בשנת 1929 בו נאלצו היהודים של ביר א סבע, לארוז את מיטלטליהם הדלים ולעזוב את טחנת הקמח ואת העיר. איילה ותקווה, תיקנו טעויות רבות שקובעו בספרים ובחומרים כתובים שהגיעו לארכיונים שונים ונחשבים בטעות עד היום לעובדות היסטוריות. הן האירו את עינינו כי המבנה שעליו שלט השימור אינו מבנה טחנת הקמח וכי הטחנה נמצאת במבנה אחר ומשם יצאנו למסע בלשי למציאת טחנת הקמח המקורית. טיפסנו על גגות בסביבה ובדחילו ורחימו ביקשנו מבעליו של "מלון אלדין" ברחוב העצמאות, לטפס על גג המלון ומשם סוף סוף מצאנו את המבנה המקורי של טחנת הקמח שנשתמר עד היום ומשמש כחנות רהיטים ברחוב קק"ל. אגב היום אורחי מסעדת "קבב אמונה" אוכלים בחדר השינה של באשי (בתיה גורדון אלמנתו של יעקב גורדון).

בימים אלה אנו מעלים את החומרים שקיבלנו על הכתב כדי שישמרו לדורות הבאים.

גואל דרורי נאמן שימור ב"ש
מנכ"ל "צלמנייה-העמותה לצילום
ותיעוד מורשת באר שבע"

שחזור מראה טחנת הקמח גורדון-שניידרוביץ עם גג רעפים/פח

אתרים נעלמים

היישוב אמציה, השוכן בצד המזרחי של חבל לכיש, נקרא על שמו של המלך אמציה בן יואש שנהרג בקרבות בתל לכיש. היישוב הוקם בשנת 1955 כהיאחזות נח"ל של תנועות המושבים. לאחר חצי שנה עזבו בני הגרעין את ההיאחזות. בפברואר 1956 איישו את המקום בשנית קבוצת אזרחים מתנועת ביתר וחיילים של גרעיני הנח"ל ובמאי 1957 התאזרח המקום והוגדר "מושבבץ".

"צריף הנשקייה"

אחר שנבנו מספר מבנים וצריפים במושב, הוחלט לבנות גם נשקייה, כיאה לישוב ספר הקרוב קרוב לגבול הירדני. משום מה, במקום ולצקת מבטון מבנה נשקייה חדש, נבחר אחד הצריפים כמבנה הנשקייה...

תוכו הפנימי נוצק בבטון וכך קבלנו את "צריף הנשקייה" - מעטפת עץ החובקת קירות מבטון. שעטנו לחלוטין מעניין ולא מוכר.

בדעת המושב לשקם את המבנה ולהקים במקום ארכיון דוקומנטים למורשת התושבים והישוב.

מראה פנים של צריף הנשקייה

נ"מ

בסביבת 1960, הוקם במושב מגדל שמירה ותצפית לטובת חיל האוויר. צופה שהה במגדל לשם זיהוי והתראה לעבר הגבול המרוחק כשני ק"מ, למקרה של חדירת מטוסים ירדנים לתחומי המדינה. המגדל המקורי פורק וכעת ניצב שיחזור שביצע המושב והתואם למציאות.